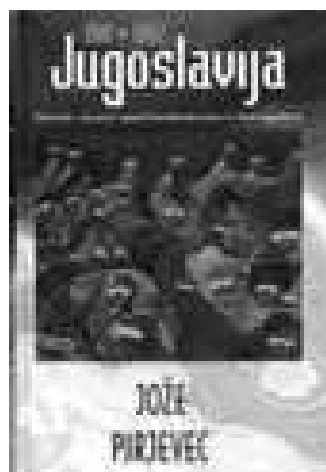

sploh boginji. Ali je to dvom o bogovih, skepticizem, ki v antiki ni bil razširjen? Tudi Ksenofanes, ki je ostro kritiziral religijo svojih sodobnikov in rohnel proti antropomorfnim predstavam bogov, ni niti za trenutek ateist. Ne, avtor *Malega antičnega leksikona* ne izpričuje skepticizma do bogov, preprosto napravi to napako, da pri nekaterih bogovih ne opozori na njihov božanski izvor.

Lahko da je *Mali antični leksikon* namenjen mladini, vendar zato še ne sme biti poneumljeno enostaven in ne sme navajati podatkov, ki so v nasprotju s tem, kar o antiki vemo. Avtor je tudi samovoljno in po zanj značilnih asociacijah bolj in manj ustrezno izbiral, kaj je pomembno za razlago posameznih gesel.

Slovenski knjižni trg preplavljajo priročniki, poenostavljena in poljudna znanja, ki zagotovo hitro smuknejo s knjigarniške police v torbo in odtod na domačo knjižno polico. Prevodov ali sestavljanja zahtevnih in znanstveno poglobljenih del se založbe raje ne lotevajo prepogosto, saj to ne prinaša tako varnega in hitrega zaslužka. Zato raje prevajajo kratka dela, varčujejo pri lektorjih in se vedejo, kot da ne bi bilo strokovnjakov, ki bi lahko pregledali in ustrezno popravili prevod. Zaradi takšnega načina dela je *Mali antični leksikon* še najbolj primeren le za reševalce in sestavljalce križank.

Velikonja Mitja mag.

ZGODOVINOPISJE S ČLOVEŠKIM OBRAZOM

**JOŽE PIRJEVEC: JUGOSLAVIJA
1918–1992 (Nastanek, razvoj ter razpad
Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije);
Založba Lipa; Koper; 1995;
461 strani; 12.400 SIT**

Prvo pomenljivo dejstvo: življenjepisi naše nekdanje domovine – knjige, dokumentarci, feljtoni, raznovrstne oddaje – se pišejo ali oblikujejo zunaj njenih meja, za tuje bralce, gledalce in poslušalce, poznavalce in radovedneže. In drugo: potem se prevajajo v jezike tukajšnjih domorodcev. Pirjevčeva *Jugoslavija 1918–1992* je tako delno predelana in z novimi dejstvi iz ruskih, britanskih in ameriških virov oplemenitena knjiga, prvič objavljena v Italiji pred tremi leti; *Zakaj je propadla Jugoslavija* Viktorja Meierja (ZPS, Ljubljana, 1996) je bila najprej napisana za nemško tržišče; in tu je še BBC-jeva *Smrt Jugoslavije* Laure Silber in

Allana Littla (Co Libri, Ljubljana, 1996), namenjena angleško govoreči publiki. (Pri zagrebški založbi Ceres pa je pred izidom knjiga Paula Gardeja *Život i smrt Jugoslavije*.) Sledeč tej praksi, slovenskim založbam toplo priporočam še prevod odlične študije ameriškega religiologa jugoslovanskega rodu Paula Mojzesa *Yugoslavian Inferno – Ethnoreligious Warfare in the Balkans* (Continium, New York, 1994), ki obravnava religijski vidik spopadov na tleh nekdanje SFRJ.

Zgodovino dveh jugoslovanskih držav, ki so ju oklepale tri krvave vojne, tako dejansko spoznavamo v vseh njenih razsežjih šele na njeni sedmini. Onstran mitov, bajeslovne dihotomije superlativov in pejorativov – prej: *najboljšega izmed svetov*, – po razpadu: *grozovlade Karađordjevićev oz. UDBE, umetne versajske tvorbe, ječe narodov*. Jugoslovanska dejanskost je seveda presejala tedanja mitska in nekatera poznejša, z razpadom povezana kontra-mitska tolmačenja. Tako smo v njej živeči narodi o njej kar dvakrat "vedeli vse", dve nasprotujoči si "resnici". Upam si napovedati, da čas umirjenega, treznega presojanja skupnega življenja večine južnih Slovanov šele prihaja in da ga take študije pravzaprav napovedujejo. Pirjevčeva knjiga izpolnjuje to perečo praznino, v veliki meri odpravlja *horror vacui*, strah pred tem "znanim- neznanim", imenovanim Jugoslavija.

Osnovni konfliktni obrazec, ki je po mojem mnenju determiniral in tudi pokopal jugoslovansko državo, je koreninil v napetosti med stalnimi, diametralno nasprotnimi centralističnimi in avtonomističnimi tokovi, med integralizmom in različnimi nacionalizmi in partikularizmi, med konservativizmom in liberalnimi težnjami. Velikosrbski hegemonizem je vseskozi udarjal ob prizadevanja po večji samostojnosti manjših narodov, gospodarska premoč nekdanjih avstro-ogrskih dežel ob politično silo centra. Tej dinamiki se je pridruževala še dimenzija nadnacionalnih ideologij, ki je – v različnih obdobjih različno – prikrivala dejanska žarišča konfliktov. Dejstvo je, da je bil vsak od teh – za usklajeno delovanje skupne države – disjunktivnih procesov prešibek za dokončno, definitivno prevlado nad drugimi, kar

pa ni oviralo prizadevanj njihovih vnetih pobudnikov, zagovornikov in izvrševalcev.

Bolj kulturno, nacionalno, versko, jezikovno, politično, socialno, gospodarsko, zgodovinsko, geografsko raznolike države od Jugoslavije si – posebno na tako relativno majhnem ozemlju – skoraj ne moremo predstavljati. Večina od teh razlik se je takoj ali sčasoma spremenila v linije različnih izbir in orientacij: pogosteje medsebojno protislovnih, tudi konfliktnih kot skladnih, kooperativnih. Zgodovino nekdanje skupne države so tako zaznamovala velika, skoraj shizofrena nihanja med različnimi opcijami. Zato je ne moremo razumeti *en bloc*: skupna lastnost, rdeča nit vseh teh desetletij je bila edinole nagnjenost k radikalnim političnim odločitvam, k velikim, sunkovitim zasukom, nestalnosti, erupcijam, k notranje- in zunanjepolitičnemu barantanju, medstrankarskim spopadom v prvi Jugoslaviji in znotrajpartijskim v drugi, k bolečim, dobesedno vratolomnim obratom, ki so porajali generacije prizadetih, klavrne zmagovalce v opustošenju vsesplošnih porazov, razcepljene identitete in vedno nova poravnavanja starih računov. Krajše, silovita dinamika dogodij med oazami kratkotrajnih zatišij in krhkih ravnovesij.

Vsebinski pristop Jožeta Pirjevca – tržaškega Slovenca, profesorja zgodovine za vzhodno Evropo na padovski univerzi, poznavalca južnoslovanske preteklosti in stvarnosti – je v tej knjigi snovi primerno večstranski: zgodovina kot znanost je lahko le integralna, medsebojno prepletena. Kljub temu pa je očitno izrazit poudarek na notranje- in zunanjepolitičnih vidikih ustanovitve, razvoja, propadanja in smrti obeh Jugoslavij, analiza vladavine tako monarhičnega kot kasneje partijskega dvora. Nepomirljiva nasprotja, zasnovana v njenih temeljih, so se v desetletjih spreminjala, poniknila, ne pa tudi izginila; vedno znova so se pojavljala, bruhala na dan – najbolj dramatično in za državo usodno od sredine osemdesetih dalje. Pirjavec te procese opiše v njihovi medsebojni povezanosti in pogojenosti na zanj značilen kritičen, nepristranski način: izpostavi njihove svetle in temne plati, slabosti in prednosti, upe in razočaranja, različne posledice na različnih ravneh.

Štiriinšestdesetletno zgodovino Jugoslavije smiselno razdeli na 23 poglavij v treh delih: pred-, med- in povojni čas. Najbolj temeljito obdela prav obdobje druge, *avnojske* oz. *Titove* Jugoslavije, federativno urejene socialistične države. Tu so se prej omenjena nihanja pojavljala v vseh njenih glavnih obdobjih: totalitarnem, ko je bilo vse država in država vse; avtoritarnem, ko je bilo postopoma dovoljeno marsikaj, kar le ni ogrožalo političnega monopola partije; in v času razkroja, ko je postopoma prihajalo do popolne zmede na vseh področjih. Propadanje *Titolandije* in njeno zapuščanje pa se ni nujno ujemalo z višjo stopnjo demokratizacije in ekonomske blaginje njenih naslednic.

Mnoge sedanje postjugoslovanske države so namreč preživljale in še preživljajo precej hujše trenutke, stiske in bedo, poznajo manj demokracije in svobode kot v zadnjih letih obstoja skupne države; nekatere med njimi tudi neslutene vrtince nasilja, grozovitosti tretjega svežnja balkanskih vojn. Zapuščanje enopartijskega sistema ne pomeni avtomatično zmage parlamentarne ureditve; nekateri krogi so demokracijo po svoje, nasilno izenačili z antikomunizmom, etničnim šovinizmom, nestrpnostjo do kakor koli drugačnih, vsestranskim terorjem. Ampak to je že snov novih študij; pričujoča se konča s kratkim opisom spopadov v Sloveniji in na Hrvaškem, problemov in reakcij na osamosvajanje republik in zloveščim uvodom v vojno v Bosni in Hercegovini. Odtod tudi 1992 kot leto smrti Jugoslavije v naslovu knjige, čeprav je dejansko preminila že leto prej.

Pirjevčev pristop in način pisanja bi lahko opisal kot *zgodovinopisje s človeškim obrazom*: gre za esejističen, skoraj leposloven stil izražanja, primeren tudi za zainteresirano nezgodovinarsko – akademsko in širšo – javnost. Snov tako ni predstavljena na suhoparen način, težko prebavljiv zaradi preobilice iz besedila štrlečih podatkov, citatov, navedb, s čimer se običajno dokazuje strokovnost besedila. Ravno nasprotno: berljivost knjige gre vstric z njeno znanstveno tehtnostjo; številke in primerjave ne prekinjajo, ampak se nevsiljivo vključujejo v napisano; izstopa tudi tekoče izražanje in pos-

rečeni naslovi poglavij. Splošnejše razlage in ugotovitve žlahtnijo še drobne zanimivosti, fotografije nekaterih protagonistov in dogodkov, manj znani primeri, opisi spletk in zakulisnih iger, kuriozitet, "biseri" in "ocvirki" iz domačega in tujega tiska in kuloarjev ter izjave sodobnikov, jugoslovanskih in svetovnih politikov. Pirjevčev se tako s svojim slogom pisanja na najboljši možni način izogne lažni dilemi med strokovnostjo in berljivostjo.

Aktualnost, potrebnost in dragocenost knjige se žal kaže tudi v njeni pretirano visoki ceni. Tako je domala nedostopna predvsem tistim, ki bi po njej najbolj in najraje posegali: študentom (kot nepogrešljivo študijsko gradivo!) in mlajšim intelektualcem, za katere je tak znesek prevelik zalogaj ob njihovi štipendiji oz. mezdi. (Zgovorno je, da je tudi pričujoči, moj recenzentski izvod – danes dokaj zdelan – šel že skozi nekaj vedoželjnih rok; ali pa pripomba, ki se je nekemu pri tem zarekla, češ *take cene prav silijo v krajo*.) Da ne bo pomote: Pirjevčeva *Jugoslavija 1918–1992* je zaradi prej omenjenih odlik vredna svojega denarja; vredni pa so jo tudi tisti, ki si jo ob taki ceni lahko le stežka privoščijo.